

Stanislav Komárek

ZÁPISKY z Orientu

DO K O Ř Á N

Stanislav Komárek

ZÁPISKY z Orientu

© Stanislav Komárek, 2008, 2010

Všechna práva vyhrazena. Žádná část této publikace nesmí být rozmnožována a rozšiřována jakýmkoli způsobem bez předchozího písemného svolení nakladatele.

Vydalo nakladatelství Dokořán, s. r. o.,
Holečkova 9, Praha 5, dokoran@dokoran.cz, www.dokoran.cz
v roce 2010 jako svou 399. publikaci (15. elektronickou).
Vydání druhé, v elektronické podobě první.
Sazba Jindřich Hoch a David Greguš.

ISBN 978-80-7363-338-7

Obsah

Úvod

Asia Minor
Dervíši
Stambulská vánoční imprese
Zlý pohan do něho zakrojí
Duše Orientu
Perské listy
Laser a smrž
Tam na stráni jsou schováni
Panství půlměsíce
Prorokovali proroci
Nebe nad Bagdádem
Indie poklepem i poslechem
Jungova Indie
Povaha Jávy
Oštěp a čip
Za Velkou zdí
Na periferii Říše středu
Tajemství čínského pokoje
Matriarchát v praxi
Nebeský mír
Závoj a tao
Úsměv osvíceného
Doba čínská
Konvergence
Souboj tygrů
Fenomén Mao
Tchaj-wan
Tibet – náš vzor?
Vietnam
Nippon Koku

O autorovi

Motto:

Do Asie jezdíme proto, abychom viděli, jak bizarní, na pouhé konvenci založené a často škodlivé jsou tamní zvyky. Když přijedeme, vidíme pak, jak bizarní, na pouhé konvenci založené a často škodlivé jsou zvyky naše.

Úvod

Tato kniha představuje po vydání *Zápisků z Okcidentu* druhý díl souborné redakce esejů s cestopisnou tematikou, obírajících se různými kraji a jejich svérázy a vydaných porůznu v periodickém tisku i ve čtyřech sbornících v letech 1993–2008 (u těch, které zde nevycházejí v knižní podobě poprvé, už není uvedeno periodikum, ale jen rok vzniku a zkratka sborníku: *Pitevní praktikum pro pokročilé* /PP/; Petrov, 2000 /1. vyd. Vesmír, 1995/, *Mír s mloky* /MM/, Petrov, 2003; *Leprosárium* /LS/, Petrov, 2005; *Hlavou dolů* /HD/, Dokořán, 2006 /1. vyd. Vesmír, 1999/).

Hranice mezi oběma zájmovými oblastmi je tu stanovena velmi nezvykle – Okcident sahá až k Uralu a Bosporu, byť podle přísnějších kritérií končí už na linii Terst–Petrohrad. K tomuto podivnému dělení vedly v zásadě dva důvody: prvním a nejdůležitějším byla nutnost rozdělit eseje do dvou zhruba stejně objemných svazků – srdce mne táhne přece jen jaksi víc na Východ – druhým přesvědčení, že dědicové Byzance přece jen nějak k Evropě patří, byť by se jistě bylo možno držet zásady, že Západ končí zároveň s katolickou či protestantskou tradicí a ta ortodoxní už je Východem jako řemen. Zde jsou k „Východu“ přiřazeny země islámské počínaje Tureckem, aby eseje o nich tvořily jeden blok, byť Istanbul k Evropě také nedílně patří: svět jako celek je ostatně taky jen jeden, nedělitelný.

Tento svazek se týká prakticky jen Asie, mého světadílu nejoblíbenějšího. Opakovat zde v úvodu to, co bylo řečeno v uvedení prvního svazku, by bylo nadbytečné, a laskavý čtenář nechť si přečte příslušnou pasáž tam.

V Praze, v létě 2008, Stanislav Komárek

Asia Minor

Název Malá Asie naznačuje, že někde k ní paralelně bude existovat i Asie „Velká“, stejně tak jako Velká Británie implikuje existenci Británie „Malé“ (Bretaň). Malá Asie je skutečně mikrokosmem, který jako by ve zmenšeném měřítku zahrnoval většinu aspektů její nesrovnatelně větší sestry. Zejména se to týká typů krajín a vegetačních pásem. Dnešní Turecko je nesrovnatelně krajinářsky i vegetačně rozmanitější než většina úměrně velkých ploch v Evropě (svým uspořádáním jednotlivých pásem i bohatstvím na náhorní roviny či téměř roviny se nejvíce podobá snad tak Pyrenejskému poloostrovu). Často velmi blízko u sebe tu najdeme polopouště, suché stepi i lesostepi, jehličnaté i listnaté lesy mírného pásma, středomořské krajiny i speciální místa typu vlhkých subtropických lesů Kolchidy, Adanské nížiny s kulturami banánů, maloasijské „Šumavy“ Uludagu, slanisek a slaných jezer, bažin atd. To vše na nejrůznějších reliéfech i geologických podkladech, takže vzniká neuvěřitelná pestrost svébytných krajín, z nichž některé kopírují jakýmsi „krajinářským mimetismem“ mnohou střeoevropskou předlohu. Vysočina poblíž Düzcé se od Českomoravské vrchoviny liší skutečně jen přítomností minaretů. Stejně pestrý byl ještě kolem přelomu století i obraz etnický. Jednotlivé „národy“ či „lidy“, chápané víceméně nábožensky, obsazovaly v osmanské říši různé socioekonomické niky a měly např. i vlastní soudnictví, takže žily jaksi mimoběžně. Kromě „státního“ sunnitskomuslimského „národa“ (kromě Turků i Čerkesové, Arabové, Kurdové, Lazové – poislámští Gruzínci aj.) to byli i Židé, Arméni, Řekové a syrskoortodoxní křesťané (pomineme-li např. chaldejce a další). S tímto po staletí zavedeným stavem udělal rázný konec z Evropy importovaný pojem národního, tj. tureckého státu (v roce 1915 byli téměř vyhubeni Arméni, roku 1922 vyhnáni Řekové, po druhé světové válce pokračuje exodus Židů a syrských křesťanů, nyní jsou zdrojem napětí Kurdové).

Není účelem tohoto článku zde ve zkratce líčit téměř deset tisíc let kulturních dějin řečeného kusu země, kde většina epoch nastupovala podstatně dříve než ve střední Evropě (a namnoze i dřív než ve vlastním Středomoří) a kde fungovaly rafinované, byť v našich očích povětšinou bizarní civilizace už v dobách, kdy se o tom našim zemím ani nesnilo. Země s pradávnu kulturní tradicí se dají poměrně snadno poznat jednak podle různých kulturních rudimentů a atavismů minulých epoch, jednak podle např. rafinované a bohatě rozrůzněné kuchyně či vysoké formalizovanosti a kultivovanosti mezilidských vztahů. Celková i lokální historie je v Malé Asii hluboce zasáknuta v každém místě a jako v ledničce zde často přežily jevy jinde dávno vymizelé. V odlehlých anatolských vesnicích lze dosud místy spatřit zemědělské techniky i domky minulých tisíciletí, s jednotlivostmi až z neolitu dosud nezměněnými, ač hliněnou střechou je prostrčena televizní anténa a hliněnou nádobu nahradil plastový kanýstr. Bohyně-Matka-Země postupně metamorfovala ze své hroživé podoby až do tvářnosti Panny Marie a jen v Malé Asii (a asi jen právě v Efezu) mohl penzionovaný generál vyprávět Z. Kratochvílovi s naprostou samozřejmostí v špatné němčině: „Artemiš iš unsere gótin“ a bez nesnází vysvětlit Artemidino místo v muslimské hagiologii.

Kamenné falické symboly starých kultur našly své pokračování v lesích obdobných útvarů na tureckých hřbitovech, ač tyto mužské náhrobní kameny jsou interpretovány jako stylizovaný turban na sloupu a analogické ženské jako stylizované kytičky květin. Freud se totiž v Malé Asii ještě nenarodil (zde teprve pochopíme, že své nevědomí v podstatě vynalezl, téměř jako Edison žárovku). V dnešním Turecku se píše zhruba rok 1900 a tisíce symptomy tomu napovídají. Prakticky každý Středoevropan, který se z Turecka vrátí, je nadšen. Našel tam totiž obraz minulosti, dostatečně vzdálené na to, aby byla idealizovatelná, a dostatečně blízké, aby byla poznána a pochopena. Starosvětská

poctivost, pohostinnost, udržování rodinné pospolitosti, nekomplikovanost, zdvořilost, dbalost na čistotu a úpravu zevnějšku i dobrou pověst, to vše připomíná hodnoty, u nás už vyprchavší zcela nebo zčásti. Prudké zavádění nejrůznější techniky umožňuje životní příjemnosti, o nichž se v návalu víry v pokrok myslí, že budou trvat věčně a ještě se budou stupňovat. Veselý výlet příměstskou železnicí do lesa na houby, které si pak večer doma pohodlně uvaříme na plynovém vařiči, nedával v roce 1890 ještě znát, že za padesát let mohou začít mizet houby, za sto let železnice a kdo ví jak bude s plynem. V Turecku k tomuto náhledu zdaleka ještě nedošlo.

Cesta do Turecka je cestou do přelomu 19. věku v mnoha aspektech. Vidíme tu stejnou populační explozi, prudký rozvoj hospodářství, tuhé vykořisťování, množství služebnictva a pomocného personálu, pracovitost a snaživost, ale i schopnost improvizace a vystačení s málem, stejnou bezelstnost a naivitu kombinovanou s nesrovnatelně větší tvrdostí (Středoevropan se ve srovnání s Turkem jeví jako rafinovaný, seberefektovaný, cynický a opatrnicky rozměklý). Istanbul jako před léty Paříž láká nezáludné chlapce z venkova a pak je nežřídka drtí železnou pěstí. Turečtí venkované připomínají tak nejspíš postavy z Klostermannových románů. Touha po konzumu, materiálním pokroku a víra v něj jsou takřka všeobecné, 19. století však připomíná i konzervativistický náboženský protiproud k těmto sekularizačním tendencím (jen s tím rozdílem, že tehdejší bojovný katolicismus byl velmi vyprchalý a bezzubý, což o dnešním islámu říci nelze). Čím se Turecko od tehdejší Evropy značně liší, je podstatně menší prestiž a étos vědy. Je to zčásti způsobeno likvidací intelektuálních etnik, Arménů a Řeků – Turci sami byli lid převážně zemědělský a vojenský – zčásti tím, že technické inovace není nutné vynalézat, ale stačí je přejímat. Z našeho hlediska idylický, intaktní a bez značnějšího pokrytectví harmonický rodinný život je umožněn jednak nutností

v rámci rodiny kooperovat – pomoc se dá čekat jen od příbuzných, od státu sotva – ale především nižší mírou individualizace. Není jen optickým klamem, nabudeme-li dojmu, že Turci (ale třeba taky Rusové) jsou v poměru k Západoevropanům navzájem podobnější, a tudíž se spolu navzájem snáze aranžují. Problém typu „moje žena mi nerozumí“ vzniká jen od jistého stupně individuace výše.

Dřívější cestovatelé nezřídka mínili, že Turci své pravé názory navzdory své zdánlivé otevřenosti bedlivě tají. Je ovšem otázka, zda je tento postřeh správný – mnohem spíše bych soudil, že otevřenost je opravdová a vlastní názory většinou chybějí. V konci konců připomíná přelom století i vysoká prestiž armády a nadšené vyprávěny vojáků a záložníků, kolik že kurdeckých povstalců se jim podařilo zastřelit, o tom nenechají na pochybách (že jsou značně přehnány, napoví už jejich nápadná četnost). Osmanská říše samozřejmě na armádě stála a představuje zajímavý paralelní pokus o etablování rané moderny – striktně centralizovaný stát dokonce zavedla dříve než její západní protivníci. Zajímavá je i letitá, byť válkami bohatá koexistence tří říší – habsburské, osmanské a ruské – s udivujícími analogiemi časovými i strukturálními – počátky v roce 1300, velký rozmach kolem 1550, zánik počátkem 20. století. Všechny delegovaly mimo centrum jen absolutní minimum moci, byly prakticky beze stop demokracie (pouze v Rakousku náznaky až po roce 1860), opíraly se o vojensko-byrokratickou strukturu nesenou elitními vrstvami, zvláště důstojnictvem. V Rusku byl tento vývoj obecně poněkud pozdržen, i když paralely s Tureckem jsou zde zcela neobyčejné – od nepatrné ceny individua až po spoustu přejatých tureckých a tatarských slov ve slovníku a podobné představy o vkusu, přepychu, přátelství atd. Dobré vychování, větší píle a pořádek i absence alkoholismu činily z osmanské říše přece jen alternativu lákavější. Ovšem vlivu Malé Asie nezůstalo ušetřeno ani staré Rakousko (o něm a o osmanském pokusu

o „paralelní modernu“ blíže v eseji *Pod Prešpurkem* v knize *Zápisky z Okcidentu*). Osmanská vzdělanost se soustřeďovala zejména na islámské právo a jeho administrativní aspekty a její význam pro ekonomiku nebyl rozeznán (v roce 1900 bylo zhruba 95 % obyvatelstva negramotného). Kromě toho si tato říše uchovala některé velmi archaické aspekty, například její dlouholetá páteř, janičárská armáda, připomínala svou strukturou a zvyky spíše armády archaických států Malé Asie před tisíci lety.

Původní Turci jakožto „státní“ národ se fyzicky téměř rozpustili v řeckém a ostatním obyvatelstvu a jen tu a tam se vyskytující náběhy k mongolským obličejům či alespoň širokým lícním kostem ukazují, odkud že to vlastně dobyvatelé přišli. Mnohem více stop zůstalo v rovině zvyků a duchovní kultury vůbec. Počínaje jazykem nekompatibilním s evropskými po lásku k otevřeným náhorním rovinám a odpor k větším lesním celkům (oblíbené jsou jen jednotlivé stromy, v jejichž stínu lze posedět či pořádat piknik) či příliš členitým horám. Rovněž typický je odpor k moři a všemu, co s ním souvisí – na letní byt se tradičně jezdilo na *jajlu* – horskou pastvinu – i sladká voda se oblibuje spíše v malých množstvích: kašny, prameny, turecké lázně, kde je možno si jí excesivně užít. Mnohé symboly luxusu – třeba koně či dnes auta a také „perské“ koberce – upomínají jasně na nomádkou minulost. Pozoruhodná je i nechuť k opravám – nový dům se postaví poté, co starý zcela zchátral a byl stržen. Naopak se dá říci, že turecká byrokracie má přes Byzanc zcela nepřerušenu kontinuitu až k byrokracii římské, čímž se na Západě z tamních úřadů může chlubit snad jen papežská kurie. Právě byrokratická provázanost umožnila osmanské říši zpomalit velmi výrazně úpadek, takže se od roku 1683 (první velký neúspěch při obléhání Vídně) udržovala při jen postupném kostnatění a odumírání až do první světové války. Tvář muže, který osmanské impérium zlikvidoval i zrestituoval, Mustafy Kemala Atatürka, svérázné kombinace generála Pinocheta, Josefa II. a Vladimíra

Iljiče, zírá podnes z tisíců barevných obrázků kdekoliv v zemi. Je to obličej s některými přízračnými rysy, které by se daly nejspíš charakterizovat jako kombinace osamělosti, zahořklosti a zloby s železnou vůlí zemi skutečně zreformovat. Vzhledem k tomu, že moc (snad kromě alkoholu a mladých důstojníků) byla jedinou jeho životní radostí, nezbyvalo než v mocenské hře pokračovat až do nejzazšího konce. Při neexistenci rodiny a skutečných přátel nezbyval než pád do hlubin nebo stát se otcem všech Turků – Atatürkem. Přesto si jeho diktatura zachovala vždycky jakési meze – neusiloval nikdy o světovládu ani zestátnění všeho majetku a v reformách, s kloboukem a v evropském oděvu, šel v ponuré pracovitosti i jisté dojemné naivitě vždy příkladem. Celkovým stylem mu byl nejbližší asi generál Franco, na rozdíl od něj je Atatürk ovšem podnes oblíben ve všech vrstvách národa a zdá se, že většinou nepředstíraně.

Istanbul – Konstantinopol – Byzantion se zcela právem pokládal za druhý Řím – má podnes jeho malebnost, pestrost, sklon k přepychu a předimenzovanosti. Nápadná a římské poměry daleko přesahující je jeho myšlenková jalovost. Kromě Maxima Vyznavače a Michaela Psella se tu za dva tisíce let namnoze čilé literární činnosti sotva našel nějaký významnější myslitel. Město působí jako gigantická chladírna, udržující styl a kontinuitu říše, zprvu byzantské, poté osmanské, a to po staletí. Obdobně konzervuje i umělecké styly. Na byzantské ikoně či rukopisu je i pro zaškoleného odborníka velmi těžké poznat, z kterého že jsou století. Právě tak osmanské mešity představují už po pět set let variace na byzantský chrám Hagia Sofia s přídávkem minaretů, byť od 18. století do jejich stylu prosakuje baroko a později i rokoko. Asi nejsilnějším zážitkem z celého Istanbulu je sultánský palác Dolmabahce z poloviny 19. století – horečnatý pseudorokokový sen evropských polírů o orientální nádheře. Turecká říše jakožto dědičný protivník křesťanské Evropy byla ideálním objektem k projekci vlastních jungovských stínů – krutosti, nekulturnosti,

násilí, zotročování žen a barbarského vztahu k nim – ač už bedlivější pozorovatelé 16. věku často viděli, že opak je pravdou, předsudek vydržel téměř až do současnosti. Zejména poučný je příklad tureckého a obecně islámského vztahu k ženám. Čteme-li např. vzpomínky jedné z dvorních dam Leyly Hanum (vyšly ve dvacátých letech i česky), zjistíme, že serail byl velmi kultivované a humánní prostředí, byť beze stop myšlenek na emancipaci. Hrůzy, které evropská mysl promítala za zdi harémů, byly převážně skrytou projekcí vlastních tužeb. Je sice pravda, že obě pohlaví zde měla svůj vlastní svět a rozdílné životní styly a cíle, ale to je také všechno. Je příznačné, že zatímco nedávno v čele Turecka a Pákistánu stály ženy, v Čechách tomu tak s jedinou výjimkou Marie Terezie nikdy nebylo.

Zajímavé jsou i tradičně dobré vztahy Německa a Turecka – to je vlastně jakýmsi Německem Orientu s podobnou paletou ctností i chyb a v zásadě jedinou zemí, kde Němce upřímně milují a vítají. Smysl pro pořádek, disciplínu, organizaci i pracovitost obě země podivuhodným způsobem spojuje, intelektuální tradice, jíž se Německo lišilo od Turecka, se ostatně zdá i tam ochabovat. Proti např. Arabům s jejich vášnivostí, fantazií a intelektuálními ambicemi je Turek spíše realisticky disciplinovaný se smyslem pro enšpíglovský humor ve stylu Nasredína Hodži, satiru či parodii. Jak asi vypadaly maloasijské paralely třeba k našim písním o zlém Turkovi?

1994, HD

Dervíši

Když jsem v dětství hltal orientální romány Karla Maye, zejména pak kapitolu U tančících dervišů v jeho knize *Z Bagdádu do Cařihradu*, netušil jsem, co mě o dvacet let později potká. V létě 1991 jsem zašel také do jedné z istanbulských kavárniček poblíž

kostela Chora a v ní mě slušnou němčinou oslovil starý Turek s prošedivělým vousem, který tam se svou ženou zřejmě rovněž zavítal na šálek kávy. Už jsem se s ním chtěl rozloučit, když napsal na kartičku papíru jakousi adresu a doporučení. Zeptal jsem se ho, o jakou záležitost se jedná, a odpovědí mi bylo, že jsem zván na večerní seanci, *zikr*, do dervíšského konventu. Domníval jsem se, že jde o nějakou běžnou atrakci pro turisty, ale ukázalo se, že tomu tak není. Na základě tajuplného pozvání jsem pak měl celé nadcházející odpoledne o čem přemýšlet. Tradiční stře-doevropská opatrnost by jistě radila založit pozvánku *ad acta*, ale nezřízená zvědavost patřila vždycky mezi moje nejsilnější pohnutky. Když jsem se odpoledne potloukal starou historickou čtvrtí Eyüb, rozhodl jsem se, že si urovnám v hlavě všechny zlomky informací, které jsem kdy o dervíších slyšel. Není tady totiž zapotřebí mnoho fantazie k tomu, aby si člověk odmyslel některé civilizační detaily Istanbulu a pokusil se vžít do dob, kdy dervíšské řády patřily v tomto městě k nevlivnějším organiza-cím.

Kdo jsou vlastně dervíšové? Jedná se v podstatě o muslimská nábožensko-mystická sdružení, poněkud připomínající evropské náboženské řády, či spíše jejich terciáře. Na rozdíl od křes-ťanských nebo i buddhistických mnichů však dervíšové mohou zakládat rodiny a věnovat se občanským povoláním; v budově svého konventu se scházejí jen několikrát týdně k modlitbám, zpěvům a duchovním cvičením. Od středověku byla založena celá řada nejrůznějších dervíšských řádů, které se poněkud liší svými ceremoniemi, oděvem a technikami používanými při exerciciích, tyto jednotlivé *tariky*, cesty, se jmenují často podle svých zaklada-telů. Jedno je jim však společné: hledání cesty k Bohu na základě mystické zkušenosti a extáze. Většinou odmítají světskou učnost a není jim vlastní jakákoli odhodlaná bojovnost. Počínaje 17. stoletím získala dervíšská bratrstva v turecké říši velmi podstatný politický vliv a až po převzetí moci Kemalem

Atatürkem byla ve dvacátých letech pod přísnými tresty zakázána. Jedinou zemí, kde jsou dervíšské řády dosud oficiálně činné, je Egypt. Pokud bylo v Turecku možné vidět vystoupení „tančících dervíšů“, bylo většinou předváděno jenom jako turistická atrakce ve městě Konya v Anatolii.

Nemohl jsem se proto dočkat, až dorazím v osm hodin večer k Drinopolské bráně, v jejíž blízkosti se měl konvent, *tekke*, nacházet. Protože jsem se ve spleti uliček těžko orientoval, obrátil jsem se lámanou turečtinou na důvěryhodně vypadajícího starého pána, který šel právě kolem. K mému velkému podivení se ukázalo, že je rovněž členem dervíšského sdružení a navíc pochází z Bosna-Saraje, dnešního Sarajeva. Už jako batole se se svými rodiči odstěhoval do Istanbulu, uměl však od rodičů ještě poměrně dobře srbsky, takže jsme mohli i trochu konverzovat. Cestou ke konventu se udála prapodivná příhoda, hodná Franze Kafky. Z uličky proti nám vyjelo policejní auto se dvěma mohutnými výfuky na korbě, ze kterých se hrnul hustý bílý dým. Stařík si okamžitě přitiskl na nos kapesník, zalehl do silničního příkopu a vyzval mne, abych učinil totéž. Zatajil jsem dech snad na dvě minuty a hlavou mi táhly nejčernější myšlenky, že jsem se zapletl do nějakých místních nábožensko-politických třenic a nyní přichází slzný plyn a potom kdovíco jiného ještě. Chemikálie však nezanechala žádné následky a sarajevský dědeček prohlásil, že to policie hubí mouchy. Snad se tak trénuje ve volných chvílích na boj s protivníky silnějšími a zavilejšími.

Brzy jsme dorazili k budově konventu, která byla značně veliká, avšak nenápadná a zčásti zapuštěná pod úroveň ulice. Kromě hrobu zakladatele řádu, zbožného istanbulského kupce, a jeho nejvýznamnějších žáků byla uvnitř řada místností, z nichž největší si nezadaly s průměrnou tělocvičnou, a též dvorek pro přátelská posezení venku. Celý konvent byl velmi pěkně zařízen a bylo vidět, že nedostatkem finanční podpory rozhodně nestrádá. Uvnitř bylo asi čtyři sta lidí, převážně mužů nejrůznějšího věku,

ti mladší byli v převaze. Všichni měli na hlavě čepičky z bílé látky a někteří i dlouhou šedou kazajku, součást stejnokroje. Poté, co jsem byl stráží u vchodu prověřen na základě písemného doporučení a zaručil se za mne rovněž můj sarajevský stařík, byl jsem pozván dál a usazen na nízký divan. Během večera předcházely hlavní seanci dvě modlitby a večeře, která byla sice vegetariánská, ale výborná. Ani o společnost jsem neměl nouzi. Mnoho dervíšů z řad obchodníků umělo trochu anglicky nebo německy. A co mne nejvíc překvapilo: dobrou třetinu všech zúčastněných tvořili Evropané (Němci, Švýcaři, Francouzi) a bílí Američané, kteří přestoupili k islámu a žijí nyní v Istanbulu. S řadou těchto moderních konvertitů k islámu jsem mluvil a uvědomil si, jak daleko se mnozí z nich v myšlení vzdálili od evropské tradice, v níž byli kdysi vychováni. Byl zde třeba německý profesor turkologie, který se postupně usadil v Istanbulu a sepisoval právě katechismus pro mladé Turky v Německu, dále švýcarská tanečnice žijící už pouze islámskými záležitostmi, i několik německých mladíků, kteří sice nebrali islám tak vážně, ale tvrdili, že v jejich dokonale proorganizované vlasti se už vůbec nedá žít a dýchat. Poturčenci byli tradičně nejen „horší Turků“, ale těšili se v osmanské říši velké oblibě, větší než Turci rodilí. Tak tomu bylo i v našem konventu. Mou pozornost vzbudil i mongolsky vypadající pán s velikou videokamerou, kterou všechny obřadně filmoval. Byl to významný dervíš z Kazachstánu, který přijel přejímat zkušenosti svých tureckých řádových bratří. Dozvěděl jsem se také, že tento řád má své konventy, jakési „základní organizace“, ve všech větších městech Turecka, ale také v Mnichově, ve Frankfurtu nebo i v New Yorku. Členové řádu prý se neomylně poznají při setkání kdekoli na světě.

Kolem jedenácté hodiny začala vlastní ceremonie. Všichni členové se shromáždili v největším sále, přítomné dámy měly možnost sledovat celou produkci z galerie za dřevěnou mříží. Všichni přítomní se v sedu na patách postupně začínají kývat za

zpěvu písní a rytmické recitace zbožných průpovědí. Rychlost pohybu se pomalu zvyšuje, až zhruba za hodinu dosáhne svého maxima, kdy většina účastníků upadá do extáze. Té se dosahuje zejména rytmickým přehnaným dýcháním, zcela analogickým holotropnímu. Poté se jejich pohyb zpomaluje až do úplného klidu. Pohyby jednotlivců jsou vzájemně koordinované, takže celek působí podobně jako vlny na moři nebo obilné pole rozkývané větrem. V počáteční fázi jeden z účastníků ve vysoké plstěné čepici před ostatními tančí, či lépe řečeno rychle víří na místě kolem své osy (někdy bývají zvaní k *zikru* i sprátcem dervíši řádu *melevi*, tzv. tančící, ve větším množství). Obřad budí jako celek dojem směsi tělovýchovného i církevního obřadu, kombinovaného s holotropní seancí a čímsi skrytě podprahově kolektivně sexuální (ceremonie je ale zcela slušná a z účastníků by něco podobného napadlo jen odchovance západní psychologie). Na své účastníky i pozorovatele působí nesmírně očištným a osvěžujícím způsobem, byť vyvolává také únavu (jedná se také o jakousi mnohem kultivovanější analogii našeho kolektivního popíjení alkoholu, zde zakázaného). Celý průběh večera není nijak nuceně organizován, lidé přicházejí a odcházejí podle potřeby, malé děti si hrají na chodbách. Nikdo si nedělá černé body do sešitku, že Ahmed přišel opět pozdě. Celá ceremonie je i pro nezúčastněného diváka zážitkem, při němž se tají dech.

Jak jsem se dozvěděl, je celý konvent zakamuflován jako folkloristické sdružení podobné řekněme našim „baráčníkům“. Vzhledem k tomu, že všichni v příslušné čtvrti vědí, kde dervíšské centrum je, a většinou jsou i jeho členy, lze celou organizaci těžko označit jako tajnou. Bylo mi vyprávěno, že koncem dvacátých let byla celá řada členů konventu popravena a že v minulosti měl nejen významné světce, ale i básníky. Pokud se týče vztahu k okolí, nedělá konvent, už z bezpečnostních důvodů, žádnou propagandu, ale pokud jej cizinec najde, je přijat velmi otevřeně. Po skončení seance jsem blíže poznal i šejcha, to jest vedoucího

celého sdružení. Byl to nenápadný, asi šedesátiletý muž s knírkem, povoláním zmrzlinář. Jak jsem byl poučen, stal se vůdcem nikoli na základě zvolení či zvláštní učenosti nebo zbožnosti, ale na podkladě svého snu, který jej k tomuto úkolu předurčil, a snů ostatních, které to potvrzovaly. Sny vůbec hrají v životě dervíšské komunity neobyčejně významnou úlohu. Šejch se těšil veliké, vpravdě královské úctě; jeho souvěrci mu líbali ruku a pečlivě se řídili jeho radami v rozsuzování sporů. Jednu mladou dvojici také oddával.

Nakonec došla řada i na mne jako na návštěvníka: byl jsem velmi přátelsky přivítán a dotazován na vše možné. Když jsem se zmínil, že učím na univerzitě filozofii (biologii jsem pro její neoblubu u tradicionalistů zapřel), odpověděl šejch, že je to velmi špatné povolání. Na mou otázku proč řekl: „Vy filozofové se neustále přete o pravdu a každý máte tu svoji, existuje však jen jedna, Alláhova.“ V tomto duchu se nesly i všechny naše další diskuse o svobodné vůli, evropské tradici či biologii („Vy Evropané si myslíte, že máte svobodnou vůli, ale máte ji asi jako cestující v letadle – můžete se pár kroků pohybovat, ale u kormidla sedí Všemohoucí.“ „Dědictví otců je hezká věc, ale poznám-li něco lepšího, islám, neváhám jej vyměnit.“ „Vy tvrdíte, že jste se vyvinuli z opic, nu když to říkáte, asi to pravda bude, ale my jsme dítky Boží a jeho stvoření.“). Nakonec mi šejch nabídl konverzi k islámu, když jsem však zdvořile odmítl, neurazil se.

Vůbec se mnou jednal velmi laskavě, ale s naprosto neochvějnou vírou ve vlastní pravdy. Když jsem se, zahrnut dalšími pochoutkami a pozváním na další prázdniny (konvent jsem navštívil ještě několikrát, některé další imprese jsou i v eseji *Duše Orientu*), kolem třetí hodiny ranní loučil, měl jsem dojem, jako bych zavíral nějaký starý cestopis. Uvědomil jsem si, že dervíšské řády, poskytující svým členům duchovní i hmotnou podporu a pocit vzájemné solidarity, jsou zcela běžnou částí turecké každodennosti a jejich vliv není vůbec tak zanedbatelný, jak se v Evropě

obecně soudí. Jdeme-li po ulici, nikdy nevíme, zda bezvýznamně vyhlížející muž za zmrzlinářským pultem nemá náhodou moc srovnatelnou s vlivem ministra. Dervíšská sdružení jsou velmi mírná a pokojná, ale také velmi konzervativní – Kemal Atatürk, posedlý pokrokem, v nich celkem důvodně viděl protivníky modernizace. Ač vím, že náboženské korporace se vždy jeví idylickější, než skutečně jsou, patřily mé návštěvy dervíšů k nejhlubším impresím v tomto smyslu. Zřídka kdy jsem také viděl tolik nehrané vstřícnosti k bližnímu jako tam. Máme se od islámu co učit.

1991, doplněno 2001, MM

Stambulská vánoční impresie

Turecko mezi Vánoce a Novým rokem je okouzlivé – je sice jen asi tak pět až deset stupňů Celsia, ale v poledne příjemně svítí slunce a rozptyluje mráčky nad Bosporem, sem tam kvete nějaká květina, růže, kosatec či narcis, v lesích a parcích i ledacos jiného, trávníky, pole a lesní podrost jsou smaragdově zelené. Nad mořem krouží spousta ptáků, kteří tu zimují; když je slunce vysoko, vidí se i čmelák nebo motýl. V městské fauně převládají lidé – v kožených bundách a čepicích. Krom několika ozdobených umělých stromků a jiných importů ze Západu po uplynulých Vánocích není stopy – je to zde událost asi tak významná jako v Praze ukončení ramadánu. Na „půlnoční“ jsem byl dvakrát: v šest u armenokatolíků na exotické a archaické bohoslužbě, v osm večer v jednom z katolických kostelů, vedeném italskými františkány – liturgie byla směsí latiny a západních jazyků, publikum také. Čeho je málo, je dojemné a hodné pozornosti. Už před bohoslužbou jsem potkal muslimku, zapalující svíčku Panně Marii – ta je tu neobyčejně populární, jeden z mých známých nosí v peněžence, tam, kde bývají

u nás fotografie manželky a dětí, obraz její a Atatürkův. Islám má ženských figur k uctívání poskrovnu. Oproti západní vánočně-silvestrovsko-novoroční komerční orgii je tu klid a mír. Jen cařihradský patriarcha pořádá na Silvestra velikou liturgii. Je Nový rok, *Yılbaş* – „Hlava roku“.

2004, LS

Zlý pohan do něho zakrojí...

...a děťátko k němu promluví: „Ty zlý pohane, nekrájej a moji dušičku nežádej, moje dušička je spasená, tvoje je navěky ztracená...“ Tak pěla o Turku moravská lidová píseň kolem poloviny 19. století, jak se uchovala v Sušilově sbírce (pojídání batolat patřilo krom otravování studní a výstředních nemravností k tradičnímu repertoáru toho, co dělají „dědiční“ nepřátelé). Nevůle mezi osmanskou říší a Evropou, zejména pak starým Rakouskem, trvala vskutku po staletí a není vůbec náhoda, že právě Rakousko proti přijetí Turecka do EU nejvíce protestuje – právě jeho osud visel na vlásku, když obrovské vojsko velkovezíra Kara Mustafy obléhalo Vídeň. Událost není tak zcela čerstvá – je to už 323 let.

Je pozoruhodné, jak historická paměť funguje a spory vydrží u ledu po staletí. Rozšíření Evropské unie o Turecko rozdělilo celoevropsky lid i intelektuálstvo na dva tábory, z nichž jeden si něco podobného přeje, druhý se této události bojí a varuje před ní. Vzhledem k tomu, jak hlučně volají ti, kdo vidí zkázu křesťanstva na obzoru a fundamentalismus před branami, jeví se mi vhodné krátce zrekapitulovat argumenty, proč Turecko do Evropy ano. Jsem si vědom i problematických míst celého projektu, ale po zralém uvážení všech pro i proti se mi přece jen rýsuje začlenění jako varianta schůdnější. Po návštěvě Číny se mi obecně zdá být radou rozumu rozšířit Evropskou unii nejen až po

Ararat, ale také až po Ural – patří-li Turecko do Evropy, patří tam jistě i Ukrajina a Rusko. Evropský Západ od evropského Východu dělí zhruba často zmiňovaná linie Petrohrad–Terst, a pokud se uznalo za moudré začleňovat do Unie např. Bulharsko či Rumunsko, naprosto nevidím důvod, proč tak neučinit s Tureckem. Osmanská říše na velké ploše sloužila jako zkulturňující prvek a každá podrobnější návštěva Balkánu nemůže nést k podobnému závěru. Byzantský prostor, tj. Malá Asie a Balkán, zajisté představují Evropu v její poněkud krajní podobě, ale to takový Iberský poloostrov v něčem taky. Koneckonců řecká kultura, na niž se tak rádi odvoláváme, vznikala ze značnější části právě v západní Malé Asii – až za Araratem začíná země, která s Evropou tradičně vůbec nesouvisela (Evropa se ostatně bohužel neskládá jen z řecké zvědavosti, římské organizace a gotické zbožnosti, ale stejně legitimně k ní patří i španělská inkvizice, vyhlazovací lágry a yperit).

Turecko je rovněž hospodářsky vyvinutější než mnohé země Balkánu a lze se od něj leccemu přiučit – turecká veřejná doprava je nejlepší, jakou jsem kdy kde viděl – následuje veřejná doprava na Jávě, pak dlouho nic a pak teprve přijde západní Evropa. Ač ne každý Turek je myslitel, slyne země na druhé straně mimořádnou poctivostí a v zásadě bezelstností – za ten zhruba půlrok, co jsem v Turecku dohromady strávil, se mi nikdy nestalo, že by např. prodavač nevrátil zpátky peníze správně (cizinci trochu nadsadit cenu, to snad ano, ale i to se děje zřídka). Turecká mentalita se velmi liší jak od arabské, tak od perské a je evropským poměrům možná nejbližší. Jazyk, který je pro cizince velmi obtížný a v němž jsem se sám nikdy nepřehoupl přes problematiku určitých sloves, je svou aglutinační strukturou pro Turky trochu brzdou při učení jazyků indoevropských. Nová turečtina má ovšem už značně objemnou literaturu vlastní i překladovou a mohu každému doporučit návštěvu nějakého z istanbulských elitních knihkupectví. Vůbec mohu doporučit

každému návštěvu Turecka, pokud možno v jiných částech, nežli jsou pláže „Turecké riviéry“. Řada lidí, kteří se o této zemi s naprostou určitostí a jasností vyjadřují, tam nikdy nebyla, většinou s odůvodněním, „že se tam bojí“. Možná by někde za keřem mohl číhat zlý pohan. Je tu i krásně vidět, že povaha krajin s delší kulturou, nežli je ta naše, se uchovává po staletí a tisíciletí a mnohé z našich kulturních a hygienických návyků působí proti tureckým jako barbarismy. Kdo jednou viděl tureckou disciplínu a galantnost při nastupování do autobusů a úpravnost tamních autobusových nádraží, má na Florenci dojem, že přijel do Bangladéše.

Z hlediska tvorby moderní společnosti je Turecko země jaksi „mladší“ a nese ještě některé rysy pozdního přelomu století, včetně značné dynamiky (i za mé paměti se značně změnilo) a nadšení pro „pokrok“. Všichni Turci, s nimiž jsem mluvil, se do Evropské unie krajním způsobem těší a přijetí by pro ně bylo obrovským zadostiučiněním – sami k Evropě patřit chtějí. Je dobře nezapomínat na podivnou událost, k níž došlo asi rok před první světovou válkou: administrativa srbského krále Petara vyslala do Vídně emisara, který měl sondovat možnost připojení Srbska k monarchii – zdali by byl rakouský kabinet žádost s podezíravostí odmítl, kdyby věděl, co stojí přede dveřmi? Citát „Tlučte, a bude vám otevřeno“ koneckonců není z koránu. Připojení Turecka k Evropě by dovršilo Atatürkovy reformy a definitivně „prolomilo okno do Evropy“. Vidím-li ochablost, bezradnost a myšlenkovou vyžilost dnešního Německa (situaci ve Francii neznám, ale je prý mnohem horší), vidím o důvod více nějakou dynamickou oblast alespoň na okraji k Evropě přičlenit. To ovšem řeší jen krátkodobě její největší systémovou vadu: sociální systém, v podstatě penalizující rozmnožování a výchovu sociálně „použitelných“ dětí, zemi pozvolna vylidňuje a činí lidskou práci neúměrně drahou a lidi v posledku „zbytečnými“, podobně jako „polosocialistický“ způsob fungování směřuje

k tomu, že ani talent, ani píle v posledku k ničemu nevedou. V zemích bývalé východní Evropy (a v Turecku také) není tento fenomén ještě tak patrný, ale na pláních Západu jej dnes nepřehlédne ani malé dítě. I na univerzitách je už patrný nedostatek „odpočatých a neunavených“ hlav s elánem do studia.

Největší obavy vyvstávají z přijetí tolika milionů muslimů (mnoho milionů už jich v Evropě ostatně je a přijetí majoritně muslimské Bosny také nedá na sebe dlouho čekat). Turecko je pochopitelně země lidnatá a množství hlupáků, fanatiků a zločinců v jeho rámci bude jistě na absolutní číslo velké, srovnatelné řekněme s Francií. Počet skutečně radikálních muslimů je však v rámci Turecka nízký a většina lidí se neliší náboženským zápallem od nás či dejme tomu od Bavorů (s jednou výjimkou – v muslimských zemích je zcela nepatrné procento ateistů, zato mnoho „laxních teistů“). Mnohasetletý multikulturalismus osmanské říše byl umožněn mimo jiné také tím, že čtyři základní nábožensky definované národy či „lidy“ žily v zásadě odděleně, nemísily se spolu a měly i vlastní soudnictví. Myslím, že Evropu nemine nějaký krok v tomto směru, chce-li se přes svou různorodost udržet, a sledují-li absurdní truchlohru s ženskými šátky ve Francii, jímá mne smutek. Naprosto nevidím důvod, proč by se vybrané skupiny nemohly řídit třeba vlastním rodinným právem a žít v dobrovolně oddělených čtvrtích podle vlastních obyčejů (dodejme, že v Turecku bylo už Atatürkem zavedeno občanské právo podle švýcarského vzoru a polygamie byla zrušena). Proti těm, kdo si vůči evropskému soustátí počínají destruktivně, by se ale pochopitelně mělo umět tvrdě zakročit a rovněž francouzský nedávný případ zběsilých pubescentů, s nimiž si celý policejní aparát neví rady, je varovný – proti takovéto degeneraci státní moci ovšem nic nepomůže ohrazování se plotem. K evropské tradici koneckonců patří i tajná policie a fízlování, platné spíš při pacifikaci několika skutečných drobných center odporu nežli při šmírování pokojných občanů, které se opět zdárně rozvíjí. Proč

ostatně má Evropa tolik graduovaných islamistů a znalců východních jazyků ve vlastních řadách? Jakákoli církev či sekta, včetně křesťanských, by měla v případě pochybností svá kázání zpřístupnit monitoringu zvenčí. To není zasahování do „vnitřních věcí“, ale nutná obrana – milionům slušných muslimů se tak umožní žít bez podezírání. Možná by bylo na místě u těch, kteří žijí jako minorita ve státech pod „jinověreckou“ vládou, aby podepsali slavnostní závazek, že proti ní nic nepodniknou (ryze teoreticky toto není musulmanu dovoleno a měl by se vystěhovat, ale praxe je jiná).

I tak se zdá, že podobné starosti jsou krátkodobé. V horizontu zhruba patnácti let lze čekat ekonomické pohlcení Evropy Čínou, budou-li věci dál pokračovat tak jako dosud (a není důvodu, proč by neměly). Tím se paradoxně neobírá nikdo, podobně jako mouchu na špičce vlastního nosu vidíme, tygra za rohem ne. Stane se tak bez boje a z hlediska naší laxnosti po právu. Současná Evropská unie sice podniká bezzubé pokusy etablovat „Čínu jinými prostředky“, ale zaprvé je trochu pozdě etablovat dnes něco, co je jinde funkční už dva tisíce let, za druhé by se to v Evropě, tradičně partikulární, asi stěží povedlo úplně po dobrém. V zásadě jsou četné rysy dnešní „Velké Evropy“ překvapivě podobné dnešní Číně: země je téměř nevojenská a koncentrovaná na hospodářské věci, též téměř neideologická – „vládu meče“ vystřídala „vláda štětce“, všemocná byrokracie mnoha stupňů, demokratické mechanismy, dříve významné, výrazně ztrácejí na ceně a stávají se vyprázdněnými karikaturami. Laskavý čtenář jistě nahlédne, že otázka přijetí či nepřijetí Turecka do Evropské unie se z této perspektivy jako tak fatálně klíčová nejeví. Pouze Turkům, které mám rád a jichž si vážím, bych přál naplnění jejich tužeb a Evropské unii na všech rovinách víc prozíravosti.

Duše Orientu

C. G. Jung ve svých eseích o Indii zdůrazňuje, že indická duše (dodejme, že i perská a zčásti i turecká) nevykazuje zdaleka tak výraznou polaritu ve směru persona–stín i vědomí–nevědomí jako duše evropská. To, co pociťujeme jako „kultivované“, i to, co pociťujeme jako „primitivní“, se v ní pestře proplétá – i nejrafinovanější íránský intelektuál má v sobě cosi naivně dětinského i spontánně samoprůběhového, i nejprostší venkovan v těchto krajích má některé rysy uhlazenosti, uměřenosti a kultivovanosti, tak vzdálené evropsko-selskému křupanství. Důvod je v zásadě nabíledni – zatímco kultury Orientu rostly po tisíciletí, evropská, zejména zaalpská kultura vybuchla v nesmírně krátké době po povrchním zkulturnění barbarů z jiných, importovaných zdrojů (proto její ohromná „mladá“ vitalita i její zděsující agresivní prvky, nechávající rozpoznat pod tenkým nánosem polodivocha – úsloví „škrábněte trochu Rusa, a objeví se Tatar“ platí i mnohem západněji).

Orientální duše je jaksi kompaktnější, celistvější, v zásadě se tak trochu „sama od sebe“ děje, myšlenky jsou nahlíženy a nalézány, ne pracně vymyšleny (druhý pól k tomuto světu představuje asi německá myšlenková usilovnost a chtěnost). V Orientě, kde má městská civilizace a písemná kultura nedozírnou tradici, nemá kronikářství a zaobírání se minulostí, neřku-li pak myšlenkou pokroku v dějinách téměř vůbec žádné místo a zejména v krajích neovlivněných islámem představuje cosi naprosto mimo oblast veškerého zájmu – v nekonečných cyklech se říše i lidé rodí a upadají a zejména indická cyklicita světů i životů je zcela všeobjímající (v tomto světě pochopitelně nemá individuum prakticky vůbec žádnou cenu).

Pouze v Evropě, kde byl vývoj úžasně přirychlen importem myšlenek nevyvinutých na místě samém (slibuje snad v delší budoucnosti černá Afrika či Polynésie *per analogiam* vydat něco

podobného?), má historiografie a sledování historických trendů, poslední dva tisíce let zřetelně směřujících k pokroku hmotnému i duchovnímu, nějaký význam a opodstatnění. Je to právě veliké energetické napětí mezi personou a stínem a vědomými a nevědomými potencialitami v duši, co žene či hnalo evropskou kulturu lineárně vpřed jako natažené pero (v Orientě jsou oba tyto pojmové páry méně výrazné a v zásadě se příliš k popisu jeho duše nehodí – pojmovost, napínající živou skutečnost na skřipec pojmové polarity, je koneckonců cosi typicky evropského – „pojem“ je od *pojmovout*, tedy chytnout, uchopit, zajmout). Vzhledem k tomu, že tento proces vrcholil v 19. století, byl i výbuch barbarství na jeho konci v podobě první a druhé světové války mimořádně strašlivý. Zdá se, že v dnešní době se začíná velmi pozvolna naplňovat i Jungova představa o tom, že pokud se Evropa sama nezahubí technickými přízraky, které vyvolá, nebude jí zbývat nic jiného nežli pomalu najet na „orientální“ model duše s jeho větší „zakulaceností“ a komplexností, proti 19. století méně agresivní a zároveň i méně „dospělý“ (celá řada pohybů se zdá velmi pozvolnou metamorfózu v tomto směru naznačovat – plejáda dětinskostí a kýčů v komerčním umění, pokles prestiže armády a lovu, ochranné tendence vůči zvířatům, hlad po přeludech, též i po drogách a „Indii“ či tom, co si pod ní lid představuje atd.). Indicko-iránská racionalita se zdá být zabudována jaksi do „hardwaru“ svých obyvatel, do národního nevědomí, z něhož vystupuje třeba v podobě striktně geometrických zahrad a zavodňovacích zařízení i celou organizací a strukturou kulturní krajiny (obdobnou věc popsal Jiří Sádlo i z Koreje, kde je kontrast mezi obsedantním racionalismem zemědělské krajiny vytvářené nevzdělanými vesničany a do očí bijící iracionalitou většiny promluv a vědomých počinů obzvláště markantní).

Výsledkem tohoto „zvnějšňování kolektivního nevědomí“ je nejen kulturní krajina, ale i nejrůznější kulturní zvyklosti a tradice, rovněž už do „hardwaru“ přešlé (takto, jako postupnou

dědičnou fixaci zvyků a zkušenosti opakováním, si ostatně Darwin představoval vznik instinktů). I nevědomě aplikované zvyky, obřady a zaklínadla (ale třeba i geometrie) účinkují, ale stávají se jaksi pokleslými, nevědomě vykořisťovanými – Jung je nazýval na rozdíl od uvědomělých symbolů *idoly*. V kolektivním nevědomí některých národů, např. právě orientálních, je již napevno zabudováno to, co jinde musí být vědomě osvojováno a udržováno, tak jako např. racionalita v Evropě.

Orient je v mnoha směrech tělesnější a v zemi a hmotném světě zakotvenější než Evropa a polární protiklad hmoty a ducha jako by zde ani nebyl. Člověk zde není ve světě zakořeněn hlavou, ale jaksi celým tělem se středem někde v útrokách. Ať už se jedná o indické tance či dervíšské seance v Istanbulu, svět je zde prožíván komplexně a nesrovnatelně tělesněji. Seance „skučících“ dervíšů, jimž jsem byl přítomen, představují komplexní způsob péče o lidské bytí a po tisíciletí doladěným a nesmírně promyšleným způsobem (opět z větší části na úrovni „hardwaru“) regulují, kultivují a sublimují naráz nejrůznější lidské potenciality, které by v neopéčované formě (a při islámském vyhýbání se alkoholu) hrozily nejednoho roztrhnout či vážně poškodit. Celá seance se rozpadá v evropském kontextu do zhruba šesti disparátních prostředí a zde, v Orientě, splývá na hodinu v jediné – je v tom namíchan kostel, tělocvična, diskotéka (byť hudba je velmi kultivovaná), hromadný sex (byť celá seance je zcela mravná, pouze Freudovi pohrobci cítí jisté podtóny), drogový dýchánek (ovšem bez drog) a holotropní dýchání. Výbuchy vášně a svatého nadšení se mísí s arabskými říkadly a mantrami (je nerozeznatelné, zda slabika *húm* byla přejata z indické tradice či samostatně vyvinuta – arabsky vlastně *ó-hú*: „ó, On“ – pokud různé tóny už svou rezonancí upravují stavy duše, je to poslední pravděpodobnější), někdy ve stylu našich dětských říkanek a rozpočítadel, které vlastně představují *carmina magica* v jejich nejpůvodnější podobě. Z „dětinskosti“ je odvozena i tradice dervíšů

tančících – dětské otáčení kolem své osy až do vlastního polo-
omdlévání je zde zkultivováno do půvabné procedury, která
svými hábity s černými plášti a vysokými čepicemi sahá až
k perským mágům dávné předislámské tradice. Barvitě, přímo
portmannovské sladění vířících černobílých sukének s pohybem,
či lépe řečeno strnulostí připomínající pohyb loutek a zasněnými
úsměvy v bledých obličejích s knírkem je ukázkou světů, od
našeho na míle vzdálených.

Je to právě tradice súfiů, orientálních mystiků, která spojuje
celý přední Orient a integruje i všechny předislámské a mi-
moislámské složky, jsou v něm vždy ozvěny panteismu, novo-
platónismu a gnóze – nejenže není boha kromě Boha, ale není
vůbec nic kromě Něho (jednotlivé školy, *tariky*, súfismu se ovšem
vždy snaží vzbudit zdání pravověrnosti, aby odvrátily i tak stále
hrozící pronásledování ze strany islámské ortodoxie). Prostírá se
zde svět vzdálený vši ortodoxní a namnoze i rozumné exegezi
koránu, hledající spásu ve smíření protikladů a jejich integraci
v sobě. (Abú Sáid: Pokud mešita a medresa nejsou dokonale
zpuštěny, není naplněno dílo dervišovo, pokud víra a nevíra si
nebudou rovny, nebude ani jeden člověk pravým muslimem.
Sáhíb: Veškeré mluvení o víře a nevíře dospívá nakonec v jedno:
sen je jeden, ale rozdílné jeho výklady.) Vesmír nemá své vlastní
bytí, ale je jen zrcadlem, ve kterém se zrcadlí Bůh. S Indií spojuje
dervíše i snaha po odosobnění. Zatímco Turecko vždy bylo více či
méně ortodoxní, je Írán odnepaměti kolébkou herezí (manicheis-
mus, ší'a – sice arabského původu, ale zde se nejlépe ujala – bahá'í
atd.) a v Indii pojem hereze už ani neexistuje – tolik
myšlenkových směrů tam bujelo a bují.

(Írán je obecně vzato charakterizován nejen herezemi, ale
i vášnivou duchovností a citovým vzepětím, touhou po pro-
niknutí k božství se symbiózou estetiky a náboženství, poezie
a mystiky, erotiky a mystiky. Přes všechnu živost a veselost má
i ponurost ší'y s jejími černými obleky, mučednictvím a ambiva-